

קיב. ת"ר לעולם יהא ארם ענותן כהלל ואל יהא קפדן
 בשמאי. הוקרת החיים ובעליהם והאהבה להם, צריכה לעולם
 לבא מצד הצד העליון שיש בחיים. כלומר, מפני שכל אשר
 יתובר אל החיים יש בטחון להוציא ממנו, מעצמו או ממעשיו או
 מפעולותיו, בעת מן העתים, את הטוב והישר שבו, את
 ההרגשים הטובים והנעלים, את ההנאות הנאות והיפות, שהם
 טובים לשעתם וטובים לעד ולעולם, טובים למי שנהנה מהם
 וטובים להכלל כולו. ובשביל הצד עליון הזה, שהוא המטרה
 שבחיים, שכל העולם כולו נברא בשבילו, ראוי לסכול ולשא
 ג"כ את כל הדברים הנגררים עמו, [ש]אע"פ שפעמים רבות הם
 נוטים מדרך הטובה והישרה ומעקשים את יושר התעודה,
 התכליתית של החיים, מ"מ סוף סוף יש למצא בכל דבר וענין
 יחס ג"כ אל הטוב והישר, אל החכמה והצדק, בדרך רחוק או
 קרוב, שמצדו ראוי לסכול ג"כ את הפסולת והמותר המעוקם.
 וכל מה שיהי האדם בעל נפש עדינה יותר ומלא דעה רחבה,
 ימצא ביותר קלות את התוכן הטוב הגנוז ג"כ בעומק כל מאורע
 שבחיים, שבעצמו הוא איננו מכוון יפה אל הטוב הראוי,
 שיכספהו כל בעל לב טהור. אמנם המשקל המושפע על
 הרעיונות של הבאים להתלמד מגדולי הדעת, צריך שיהיה
 לעולם אותו המשקל המכריע לכף הטוב והצדק, המברר
 לבריות, כי תכלית החיים ותעודתם הם הטוב והישר, הצדק
 והחכמה, וכל התמודות שבהם יתרומם האדם ורוחו תתקדש
 ותתנשא. וזה הבירור יושפע בשגי אופנים: באופן הענותנות
 והסבלנות ובאופן הקפדנות והדיוק. הענותנות תראה איך גדול
 הוא כח הצדק והטוב, החוק המושרש בחיים בחדס עליון, אשר
 עשה את הכל לתכלית הטוב והצדק, עד שגם כל הדברים
 הרחוקים והמאורעות הקשים יש ביד הכח הכללי המוטבע על
 תכלית החיים לספחם אל הטוב ולהשתמש בהם לתכלית הישר
 והתיקון הנאה שבחיים. והקפדנות אמנם תשמש להראות לדעת,
 כי המרכז שאליו כל צדדי החיים ונטיותיהם צריכים לפנות הוא
 רק הטוב והצדק, והראוי לכל נכשל ע"י מחזה הסבלנות לדמות,
 כי כל הצדדים המתגלים כמו שהם בניולם הם המה דרכי הטובה
 והנכון להחזיק בהם כשהם לעצמם. ע"כ אדון כל המעשים,
 ששתל בעולמו מאורים גדולים, חכמי לב, להורות את המין
 האנושי ארחות צדק, נתן כחות מחולפים בנפשות שונות של
 ענקי הרוח, אותם בעלי הדעה הגדולה, שכרב חכמתם ובגזולת
 נפשם הם כוררים להם דרך לעצמם, איך להדריך את עצמם ואת
 בני דורם, ואיך להשפיע ג"כ על הדורות הבאים בכחם הנשגב.
 יש מהם שפנו לפי כשרונם לכבוש את הדרך המרכזי, ללמד את
 עצם היסוד של מרכז החיים, שנבנה ע"פ הקפדנות, והמתאה
 היותר נמרצה לכל נטיה זרה ומעותת. ויש אשר בחרו ללמד את
 גדול כשרון המרכז, ואיכותו הנהדרה, איך יש בכחו לחולל
 נפלאות כאלה להפך את כל הדברים שהם טפלים לו כחיים למען
 תעודתו, ובוה ממילא יש די לימוד לכוונן את המגמה הפנימית
 רק אל התכלית היותר נשגבת ויותר קדושה ונאצלת, "כל
 מעשיך יהיו לשם שמים"². זה היה המקום שממנו נתפלגו הכחות
 האדירים, שהיו למאורים במחנה ישראל, הלל ושמאי. שזה פעל
 בענותנותו להורות על איכות התכלית שבחיים ועל רוחב כחה,
 וזה פעל בקפדנותו להורות על הצד הכמותי שבתכלית החיים,
 להטביע את החוכם במקומו הראוי לו.

ע"כ כאלו הענקים וכיוצא בהם, שראויים להיות מבררי דרך
 לעצמם ולעמוד בעמוד אש להאיר את מחשבי רבים ועצומים,
 אין לדון כלל לומר מי עדיף ממי, איזה כח יותר נאדר ויותר
 צריך להיות יקר וחכיב, כמו שאין לתן משקל על כח האור
 והחום, איזה מהם יותר נאה ויותר מתוקן, כי כל אחד פועל את
 פעולתו במקומו ובערכו. אמנם רק יחידים הגם אלה שאינם
 צריכים להעמיד להם מופת להיות להם למשל על דרך חייהם,
 כ"א הם בעצמם כחם רב לצדוד הדרך הישרה שהם רואים
 בעינם החודרת לטוב להם ולבריות, אבל רובא דעלמא הם
 צריכים להעמיד להם למופת אנשי הרוח וגדולי הנפש ללכת
 בעקבותיהם בערך ההשפעה של התוית הדרך לכל אדם. ע"י
 הורו לנו חז"ל, ששונה היא מאד מדת הענותנות ממת
 הקפדנות: מדת הענותנות היא טובה כשהיא לעצמה במקורה,
 אצל המקור הגדול הענקי, שממציא לו דרכו ברום ערכה
 הכביר, וטובה ג"כ בהשפעתה על כל אדם, ג"כ הקטנים הרבה
 ממנו, שיציגו למשל את המדה הנחמדה ההיא להטות כלפי חסד
 ולהכריע את הצדדים המרוכים שנוטים מן הטוב, אל הטוב
 והחסד והישר, אע"פ שלא תעלה ביד הקטן את אשר עלה ביד
 הגדול, מ"מ הרבה טוב ושלום ישפח³ בעולם ע"י המדה הטובה
 הזאת. מה שא"כ הקפדנות, אם היא טובה במקורה, אצל הענק
 שבהשגחה האלהית הועמד לפלט דרך החיים לפני אדם רב,
 להראות באצבע על מרכז הישר והצדק הנכסף התכליתי, אבל
 איננו טוב כ"א באיש הגדול המקורי, אבל אם הקטן יציב לו
 אורת כזה למופת, הוא יפול למדחמת⁴, הוא בקטנו לא יוכל כלל
 להבתיך [את] מדת מרכז הצדק ומה הוא הערך של הנטיה
 הראויה למחאה והתנגדות נמרצה, ונמצא שמדה זאת תביאהו
 להשחית את מדותיו ולאבד את שלום הסכיבה שהוא חוננה בה,
 ותועלתה רחוקה ממנו מהגיע. ע"כ, לעולם יהא אדם, האדם
 הנהוג, כלל האדם הצריך מאד ללימוד והדרכה, וצריך למופת
 להעמיד דוגמא לנפשו, ללכת בעקבות מי שגדול ממנו שעשה
 והצליח, יהא ענותן כהלל, את הלל רשאי וחייב [הוא] לקחת לו
 למופת ג"כ על מדרגתו הקטנה. ואל יהא מפרן כשמאי, תלילה
 להציב למופת את מדת קפדנותו של שמאי, שאם טובה וגדולה
 היתה לפי ערכו הגדול, ולפי רב כח השפעתו, וגדולת שכלו,
 ועצם נדיבת נפשו, וכונתו העליונה והבהירה, אבל אין מדה זו
 יכולה כלל להיות מועתקת בהעחקה קטנה. מה שא"כ מדת
 הענותנות, היא יכולה ג"כ להיות נעחקה אצל כל אדם לפי
 ערכו, כ"א לפי כחו, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו.